

4. Ровенчак О. А., Володько В. В. Мовні та етно-національні особливості третьої та четвертої хвиль української імміграції у США. *Вісник Одеського національного університету*. 2017. Т. 22. Вип. 1 (27). С. 66–82.

5. Сімонок В. П. Процеси освоєння іншомовних запозичень лексико-семантичної системи української мови. *Лінгвістичні дослідження*. 2014. Вип. 38. С. 43–50.

6. Смирнова Л. Д. До проблеми запозичених та іншомовних слів. *Наукові праці*. 2009. Т. 119. Вип. 106. С. 72–76.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-3>

Л. Бойко

Запорізький національний університет

ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНІ ТИПИ ІМЕННИКІВ PLURALIA TANTUM НА -АКИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XX – ПОЧ. XXI СТ.

Формант **-аки** виник шляхом лексикалізації утворень із давнім суфіксом **-акъ** у формі множини. Останній деякі дослідники вважають давньоіндоевропейським архаїзмом [3, с. 52], інші – порівняно недавнім утворенням [4, с. 329] з тієї причини, що значення суфікса **-акъ** розвинулося значною мірою самостійно в кожній слов'янській мові [2, с. 41]. Суфікс **-ак** міг приєднуватися до основ дієслів (рідко) або прикметників на **-і-**, що створило передумови для розширення **-акъ** елементом **-і-** (> **j**). Новий суфікс **-јакъ** набув значного поширення, сліди суфіксального **-j-** зберігаються в кінцевому приголосному твірної основи: *голяк, вишняк, березняк* тощо. У давньоруськоукраїнській мові дериватів із цим формантом зафіксовано небагато. Він набув значної продуктивності після XI–XIII ст. [1, с. 101–106].

Лексикалізація граматичної форми множини суфікса **-ак**, у результаті чого деривати з ним перейшли до іменників *pluralia tantum*, відбулася в новій українській мові. В обстежених текстах XX – поч. XXI ст. виявлено кілька десятків плоративів, які

продукуються за допомогою форманта **-аки**. Мотивувальними словами є переважно *іменники*, рідше – *дієслова* та *прикметники*.

Девербативи складають кількісно невелику групу іменників. Більшість із них належить до пасивної лексики української мови. Зокрема, це назви *опредметнених дій*: **дрижаки** (ЕСУМ II 127) ‘тремтіння’, **мацаки** (III 421) у виразі *іти на мацаки* ‘іти ловити рибу руками під камінням’; **витріщаки** (СУГБ-ІМ 122) ‘іти на весілля без запрошення, витріщатися’ та ін.;

- номен на позначення *результатів дії та рештків чогось*: **жмаки** (ЕСУМ II 201) ‘макуха, жом’; **маяки** (III 425) ‘нескошені стеблини’ (*маяти* ‘коливатися, розвиватися’);

- назви *взуття та одягу*: **ходаки** (Грим 164) ‘різне взуття’; **лежаки** (СУГО 116) ‘вбрання, що тривалий час лежить без використання’; **стояки** (УЖ 321) *арм., жарт.-ірон.* ‘брудні шкарпетки’;

- найменування *тварин*: **ліняки** (СЗН II 33) ‘тварини, що часто линяють’; **біжаки** (СЗН III 75) ‘вид безхребетних тварин’.

Зрідка трапляються похідні аналізованої структури з іншою семантикою: **скосяки** (СУГО 180) *спец.* ‘деталь вітряного млина, вітряка’; **розкаряки** (172) ‘дерева лісу, придатні лише на дрова’; **кланцаки** (99) ‘великі негарні зуби, ікла’; **кидаки** (СУГБ-ІМ 122298) ‘вила’; **ходаки** (802) ‘ходулі’.

В обстежених джерелах нової української мови виявлено кілька десятків десубстантивів на **-аки**, які проникають в пам’ятки нової української мови із середини ХІХ ст. Здебільшого це найменування *тварин та об’єктів рослинного світу*: **плісняки** (Ж 659) ‘мухомори’; **губ’яки** (ЕСУМ I 610) ‘губка-гриб’; **горобчаки** (СЗН I 36) ‘вид птахів’; **мишаки** (II 33) ‘підвид хребетних тварин’; **бжоляки** (СЗН III 74) ‘вид безхребетних тварин’; **хоботаки** (СЗН III 94) ‘хоботкові’.

Упродовж минулого століття формант **-аки** виявив певну продуктивність у творенні *назв взуття* головним чином за матеріалом виготовлення: **гумаки** (БукГов 88) ‘гумове взуття (постоли, чоботи, боти)’; **гумаки** (Грим 40) ‘гумові чоботи’; **дерев’яки** (44) ‘взуття з дерев’яними підощвами’; **резинякаи** (136) ‘гумові чоботи’; **хромаки** (165) ‘святкові чоловічі чоботи з хрому’; **кирзяки** (66) ‘кирзові чоботи, виготовлені з грубої свинячої шкіри’

(від кирза (СУМ IV 152) ‘брезент, просочений хімічною речовиною, що не пропускає вологи; уживається як замітник шкіри’) і **кірзаци** (Шкрум 76); **повстяки** (Моск 61) ‘валянки’ (від повсть).

Зрідка трапляються похідні аналізованої структури з іншою семантикою: **перстеньки** (ЕСУМ IV 355) ‘кільчаки, кільчасті черви’, похідне утворення від перстень; назва зумовлена тим, що тіло цих червів складається з великої кількості однакових за будовою перснеподібних члеників; **стрішаки** (Арк II 182) ‘верх солом’яного даху’ (від стріха); **мишаки** (СУГО 127) ‘мишачий послід’; **бальмаки** (СУГБ-ІМ 40) *знев.жл.*, ‘очі, певне, від більма’; **цураки** (818) ‘переїди, недоїдені тваринами залишки соломи, сіна. Бадилля кукурудзи’ (очевидно, від *цурка* (СУМ XI 251) ‘тріска, скалка’; **родакі** (УЖ 287) *мол., жарт.* ‘батьки підлітків’. У діалектних словниках ХХ – ХХІ ст. зафіксовано поодинокі плуративи з відмінною семантикою: **корчаки** (Арк I 244) ‘невеликий ліс, у якому переважають купці; **жабраки** (СУГО 75) ‘зябра риби’; **трусяки** (Чаб, IV, с.137) ‘труси’.

У текстах досліджуваного періоду фіксується близько трьох десятків відприкметникових похідних на **-аки**. Назви *представників тваринного світу* позначають такі деривати: **дебеляки** (СЗН III 78) ‘вид безхребетних тварин’; **цільняки** (97) ‘тварини’; **водняки** (ЕСУМ I 414) *ент.* ‘водяні жуки’; **пізняки** (СУГБ-ІМ 557) ‘курчата що виводяться в жнива’.

Назви *рослин* представлені деад’ективами **кругляки** (ЕСУМ III 107) ‘сорт сливи’, назва може бути пов’язана з прикметником круглий за формою плодів відповідних сортів сливи; **повняки** (IV 470) *бот.* ‘чорнобривці’, похідне утворення від повний; назва зумовлена махровою, повною формою квітки цих декоративних рослин.

Обстежені джерела зрідка фіксують інші номінації, які належать до говіркового мовлення, напр.: **молочняки** (Сагаровс 235) ‘молочні зуби в дітей до п’яти років’; **кутняки** (СУГО 113) *жарт.* ‘кутні зуби’; **сліпаки** (Шкрум 146) *знев.* ‘очі’ чи образл. ‘підлітки’.

Отже, творення іменників *pluralia tantum* за участю форманта **-аки** є малопродуктивним. Інноваційні деривати зафіксовано переважно в регіональному мовленні. Більшість розгляданих лексем

стилістично маркована, має виразний відтінок розмовності, що, своєю чергою, обмежує їх сферу функціонування.

Література

1. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). Київ : КДПІ, 1993. 215 с.
2. Железняк І. М. Очерк сербохорватського антропонимического словообразования. Київ : Наук. думка, 1969. 136 с.
3. Мартынов В. В. Праславянская и балто-славянская деривация имен. Минск : Наука и техника, 1973. 59 с.
4. Мейе А. Общеславянский язык / пер. и примеч. проф. П. С. Кузнецова ; под ред. проф. С. Б. Бернштейна; предисл. проф. Р. И. Аванесова и проф. П. С. Кузнецова. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1951. 492 с.

Умовні скорочення назв джерел

Арк Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк : Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1–2.

БукГов Словник буковинських говірок / заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 687 с.

Грим Гримашевич Г. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок. Житомир, 2002. 184 с.

Ж Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словник. Львів : Друкарня товариства ім. Т. Шевченка, 1886. 1117 с.

ЕСУМ Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наук. думка, 1982–2012. Т. 1–6.

Моск Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса, 1958. 77, [1] с.

Сагаровс Сагаровський А. А. Матеріали до Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщина). Вип. 1. Харків : ОБВ НМЦ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 296 с.

СЗН I Шарлемань М. Назви птахів. *Словник зоологічної номенклатури : проект*. Київ : Державне вид-во України, 1927. Ч. 1. 64 с.

СЗН II Шарлемань М., Татарко К. Назви хребетних тварин. *Словник зоологічної номенклатури : проект*. Київ : Державне вид-во України, 1927. Ч. 2. 124 с.

СЗН III Щоголів І., Паночіні С. Назви безхребетних тварин. *Словник зоологічної номенклатури : проект*. Київ : Державне вид-во України, 1928. Ч. 3. 186 с.

СУГБ-ІМ Словник українських говірок Бузько-Інгульського межиріччя : близько 20 000 діалектизмів / укл. Л. С. Спанатій, А. П. Супрун, М. Ф. Тимченко, В. П. Токар ; за заг. ред. Л. С. Спанатій. Миколаїв : Іліон, 2018. 876 с.

СУГО Словник українських говорів Одещини / редкол. : О. І. Бондар (голов. ред.), Л. І. Хаценко (заст. голов. ред..) та ін. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2011. 222 с.

СУМ Словник української мови : в 11 т. / ред. колегія: І. К. Білодід (гол.) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. I–XI.

УЖ Ставицька Л. Український жаргон : словник. Київ : Критика, 2005. 496 с.

Чаб Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. Запоріжжя : ЗДУ, 1992. Т. I–IV.

Шкрум Шкрумеляк М. С. Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок. Івано-Франківськ, 2016. 176 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-4>

К. БОНДАРЧУК

Національний університет «Запорізька політехніка»

ІМЕНА СУЧАСНИХ ВОЇНІВ-ГЕРОЇВ НА МАПІ М. ЗАПОРІЖЖЯ

У будь-якій мові існує своєрідний шар лексики – власні назви, які є предметом вивчення ономастики. Залежно від категорії об'єктів, що мають назву, виокремлюємо топоніміку та антропоніміку. Дослідження таких назв має велике культурно-історичне значення, тому на сьогодні цей напрям залишається доволі актуальним, адже через назви вулиць, проспектів, провулків простежується історія міста, краю, держави. У них закарбувалися долі людей, їх великий внесок у різні сфери життєдіяльності. Після прийняття Верховною Радою України Закону № 2558 від 9 квітня 2015 р., у якому йдеться про «очищення мапи країни» – встановлення процедури та строків перейменування об'єктів, які носять «комуністичні назви», розпочався процес деколонізації, дерусифікації та деімперіалізації і в м. Запоріжжі. Особливо це стало важливим від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Назви понад 1300 проспектів, вулиць, провулків, майданів відображені в майже 70 різноманітних друкованих працях. Серед них – атласи міста, карти, покажчики вулиць, довідники, а також